

København, marts 2011

FOAs Pædagogiske Udviklingsfond
Att.: Jan Simon Petersen
Staunings Plads 1-3
1790 København V

1. Projektets titel

”Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn, der vokser op i ghettolignende boligområder”

Kort resumé

Nærværende forskningsprojekt tager afsæt i de centrale områder af PUF’s udviklingsfonds beskrivelse, der især retter fokus på børns udvikling og muligheder for rådighed over relevante livsbetingelser, og som på samme tid medvirker til at fremme generel viden om børns levevilkår og udviklingsmuligheder.

Forskningsprojektet fokuserer på socialt udsatte børn, der vokser op i ghettolignende boligområder i Danmark. Med afsæt i de fysiske rum, hvor børn lever deres barndomsliv i dagens moderne samfund, sættes der særligt fokus på daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde med denne gruppe børn. Forskningsprojektets formål er at udforske og kortlægge, hvordan og på hvilke måder det pædagogiske personale arbejder med socialt udsatte børn og deres familier, der medvirker til at skabe forbedrede livsbetingelser for socialt udsatte familier, såvel som at skabe muligheder for at fremme børnenes rådighed over deres udviklingsbetingelser og muligheder. Med afsæt i en udvalgt daginstitution, beliggende i Københavns Kommune i et såkaldt ghettolignende boligområde, følges børn og personale i deres hverdagsliv med henblik på at udvikle ny viden om, hvordan daginstitutioner i ghettolignende boligområder arbejder aktivt og målrettet med socialt udsatte børn og deres forældre.

2. Ansøgers navn, stillingsbetegnelse og ansættelsessted

Projektleder, lektor Niels Rosendal Jensen, Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet (se bilag nr. 2 for uddybende CV). Niels Rosendal Jensen er ansvarlig for tilrettelæggelse af projektet, projektets udførelse og forløb samt afsluttende analyse og rapportering.

Kirsten Elisa Petersen, post doc, ph.d., Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet (se bilag nr. 3 for uddybende CV). Kirsten Elisa Petersen er ansvarlig for indsamling af data, analyse af data samt afsluttende analyse og rapportering.

Projektets styregruppe består af Niels Rosendal Jensen, projektleder samt Kirsten Elisa Petersen, post doc, ph.d.

3. Øvrige deltagere i projektet

Forskningsprojektet placeres under Forskningsprogrammet Social- og Specialpædagogik i inkluderende perspektiv (SSIP) under programleder Susan Tetler, Professor, DPU og viceprogramleder Søren Langager, lektor, DPU.

Forskningsprojektet inddrager endvidere aktivt det pædagogiske personale, ledelsen, såvel som børn og forældre i en daginstitution, beliggende i et såkaldt ghettolignende boligområde i København. For nærmere beskrivelse af børnehaven se venligst bilag nr. 4.

4. Økonomisk administration af projektet

Alle økonomiske og administrative forhold varetages under projektførelsen af AC-fuldmægtig Svetlana Wolkov, Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet. E-mail: svwo@dpu.dk, tlf.: 88 88 99 29.

5. Redegørelse for projektet

Nærværende forskningsprojekt tager afsæt i de centrale områder af PUF's udviklingsfonds beskrivelse, der især retter fokus på børns udvikling og muligheder for rådighed over relevante livsbetingelser, og som på samme tid medvirker til at fremme generel viden om børns levevilkår og udviklingsmuligheder.

Nedenstående projektbeskrivelse folder dette perspektiv ud på en række centrale områder, knyttet til børn, daginstitution og det pædagogiske personales arbejde med at fremme børns levevilkår og rådighed over egne livsbetingelser.

Forskningsprojektet fokuserer på socialt udsatte børn, der vokser op i ghettolignende boligområder i Danmark. Med afsæt i de fysiske rum, hvor børn lever deres barndomsliv i dagens moderne samfund, sættes der særligt fokus på daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde med denne gruppe børn.

Projektet udforsker, hvordan og på hvilke måder daginstitutionen og det pædagogiske personale arbejder med at skabe bedre udviklingsmuligheder rettet mod socialt udsatte børn, der bor og lever i ghettolignende boligområder i Danmark.

Fra tidligere forskning inden for daginstitutionsområdet (Petersen, 2009) har vi viden om, at der er forskel på daginstitutioner i Danmark, afhængigt af hvor daginstitutionerne er fysisk placeret på det danske landkort. Der er tale om store forskelle både i struktur og indhold i det pædagogiske arbejde, personaleressourcer, såvel som i fokus på pædagogikken. Denne forskel tager særligt sit praktiske og pædagogiske afsæt i, hvorvidt daginstitutionen er beliggende i såkaldt socialt belastede boligområder, hvor der angives at være mange børn, som har det særligt svært i deres livsforhold. Petersen (2009, 2011) har således identificeret *tre overordnede typer* af daginstitutioner med afsæt i det pædagogiske personales vurderinger i forhold til arbejdet med socialt udsatte børn i daginstitutionen:

Type A: Der omfatter daginstitutioner, hvor det pædagogiske personale vurderer, at de ikke har nogen socialt udsatte børn. Denne type daginstitution er primært fysisk beliggende i villa- og parcelhusområder.

Type B: Der omfatter daginstitutioner, hvor det pædagogiske personale vurderer, at de har en stor gruppe socialt udsatte børn, samtidig med at der også er en stor gruppe af ”normalt velfungerende børn”. Endvidere indkredses der også her at være en voksende gruppe børn, en såkaldt ”gråzonegruppe”, der omfatter børn, som det pædagogiske personale i forskelligt omfang er bekymret for enten periodisk eller over længere tid. Denne type daginstitution er ofte beliggende på grænsen mellem forskellige typer af boligbebyggelse, f.eks. mellem almennyttige boligområder og parcelhusområder, og modtager således børn fra forskellige områder af bybilledet.

Type C: Der omfatter daginstitutioner, hvor det pædagogiske personale vurderer, at størstedelen af deres børn kan karakteriseres som socialt udsatte, og hvor gruppen af såkaldte normale børn er meget lille. Type C daginstitutionen er yderligere karakteriseret ved fysisk at være beliggende i socialt udsatte boligområder, eller såkaldte ghettolignende boligområder.

I type C daginstitutionen ved vi også fra tidligere forskning, at det pædagogiske personale i højere grad arbejder ud fra socialpædagogiske forståelsesrammer (Rosendal Jensen, 2006; Kornbech & Jensen, 2009, 2011), som i praksis betoner betydningen af familiearbejde, støtte til forældrene i forskellige former, såvel som en lang række særligt tilrettelagte indsatser, der fokuserer på at udvikle socialt udsatte børns sociale, emotionelle og kognitive kompetencer (Petersen, 2009, 2011).

En daginstitution er således ikke blot en daginstitution, selvom disse institutioner, når man træder ind af døren, umiddelbart kan fremtræde meget ens i fysisk udformning; en masse børn, legetøj, grupperum, børnetegninger osv.

I nærværende forskningsprojekt tages der afsæt i det pædagogiske personales arbejde med socialt udsatte børn i den såkaldte *Type C daginstitution, beliggende i et såkaldt ghettolignende boligområde i København*. Der er meget, der tyder på, at det pædagogiske personale i denne type daginstitutioner har særlige kompetencer og udfører en lang række ekstraordinære og meget specifikke arbejdsopgaver, som ligger væsentligt uden for de traditionelle almenpædagogiske opgaver, knyttet til vores almindelige forståelser af daginstitutionen.

De særlige kompetencer og de særlige opgaver mangler imidlertid forskningsmæssigt at blive indkredset og belyst, hvilket nærværende forskningsprojekt fokuserer på. Projektet inddrager aktivt en daginstitution, det pædagogiske personale, der arbejder der samt børn og forældre i udforskningen af daginstitutionens pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i et ghettolignende boligområde.

Inden vi går tættere på beskrivelsen af nærværende forskningsprojekts fokus på daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde med socialt udsatte børn, skal der imidlertid knyttes nogle væsentlige bemærkninger til årsagen til det *teoretiske og empiriske* fokus på socialt udsatte børn, der vokser op i ghettolignende boligområder i Danmark.

Når der i nærværende sammenhæng betones et særligt blik på socialt udsatte børn i ghettolignende boligområder, er det med afsæt i en række væsentlige forhold og problemstillinger.

Først og fremmest er der gennem de seneste år kommet et særligt politisk blik på de såkaldte ghettoer i Danmark, såvel som en ofte meget ophedet mediedebat om netop de mennesker, som bor og lever i ghettoerne (Børresen, 2002). Denne debat og de politiske udspil har i høj grad fokuseret på, at de såkaldte ghettoområder var befolket af indvandrere og flygtninge, og at der eksisterede

mange sociale problemer i disse boligområder, som var stort set umulige at få løst, medmindre der blev iværksat en lang række regler og påbud.¹

I forskningsfeltet er der imidlertid en bred enighed om, at betegnelsen ghetto i højere grad handler om en *boligmæssig segregering*, der helt konkret betyder, at mennesker bliver nødt til at bo dér, hvor de får anvist en bolig, og økonomisk har mulighed for at betale husleje (Børresen, 2002), og at problemer knyttet til disse boligområder er langt mere nuancerede, end både medie billedet og det politiske område præsenterer.

Betegnelsen ghetto anvendes således udelukkende i dette forskningsprojekt som en overordnet betegnelse for en række by- og boligområder, hvor mennesker bor og lever, og hvor problemstillingerne i disse boligområder må belyses og analyseres i forhold til de sociale, økonomiske og psykologiske livsbetingelser, som mennesker lever under, når det er vanskeligt at opnå adgang til uddannelse, arbejde og gode leveforhold for børn og familier i det danske samfund.

Når dette forhold indledningsvist er betonet, er det imidlertid også vigtigt at fremhæve, at der hverken i dansk eller international sammenhæng er taget et særligt afsæt i små børns liv, når det leves i disse såkaldt ghettolignende boligområder, inden skolegang påbegyndes (Oldrup et al., 2010; Christensen, 2006). Dette forhold kan umiddelbart forekomme besynderligt, al den stund at forskningsfeltet grundigt har belyst, at mennesker, der bor og lever i ghettoområder, i langt højere grad er socialt udsatte på en lang række væsentlige områder, især i forhold til manglende uddannelse og arbejde, et liv på overførselsindkomst, dårlige helbredsforhold, og risiko for fattigdom (Oldrup et al., 2010).

I en gennemgang af forskning inden for området tegner der sig et billede af, at den forskningsbaserede viden, primært tager afsæt på enten et individ- eller gruppeniveau, men ikke afsæt i selve dét forhold, at individer og grupper vokser op og lever deres liv i ghettoområder, og hvordan og på hvilke måder disse boligområder har betydning for hverdagslivet, herunder oplevelsen af tryghed og rådighed over egne livsbetingelser. Langt oftere, især i dansk forskning, udforskes såkaldte *risikofaktorer* i børns opvækst (Christensen, 2006), hvoraf opvæksten i ghettoområder og betydningen heraf imidlertid ikke direkte gøres til genstand for analyse. Dette kan virke ganske paradoksalt, da stort set alle undersøgelser nævner børnenes bo- og leveforhold, men uden at inddrage disse forhold aktivt i børnenes livsmuligheder, deres oplevelser af hverdagslivet, tryghed og muligheder for inklusion i forskellige sociale kontekster. Der er således en decideret *mangel på faktisk viden om, hvordan og på hvilke måder børns liv ser ud i disse såkaldte ghettolignende boligområder* (Sikandar, 2005).

Der eksisterer imidlertid en række vigtige undersøgelser, som belyser unges liv i ghettolignende boligområder, og som kan medvirke til at indkredse en række problemstillinger, knyttet til en opvækst i disse udsatte boligområder. Sikandar (2005) har udforsket unge drenge i alderen 13-18 år, der vokser op i socialt belastede boligområder i Valby, og belyser en række sociale problemer hos denne gruppe drenge, der handler om begyndende kriminalitet, problemer i skolen, unge med misbrugsproblemer eller familier, hvor der er misbrugsproblemer. Her argumenteres for en række fællesstræk i de sociale problemer, som netop angives at hænge sammen med de boligområder, de unge kommer fra, såvel som familiens situation og vilkår;

¹ Se f.eks. regeringens ghettoudspil fra oktober 2010.

”Der er tale om træk, som ved indberetninger til Børnefamilieteamet får alarmklokkerne til at ringe, fordi erfaringen er, at man næsten alene ved at se på de pågældende drenges adresser kan tegne en profil af dem” (Sikandar, 2005, p. 1).

Skifter Andersen (2006) belyser desuden, at op mod 60 % af danske indvandrere fra tredjeverdenslande og deres efterkommer er bosat i såkaldt almene boligområder, herunder i områder, hvor op mod 40 % af beboerne er indvandrere. En række af disse boligområder er også på samme tid præget af mange synlige sociale problemer, hvilket især knytter an til gruppen af børn og unge, primært i relation til dårlig skolegang, lav uddannelse og ungdomsbander. Men Skifter Andersen (2006) påpeger ligeledes, at en række af de indsatser, der er blevet iværksat i disse boligområder, også har været med til at modvirke sociale problemer og fremme integration, især i forhold til indsatser rettet mod de unge (Skifter Andersen, 2006). Med denne viden in mente taler meget for, at betydningen af at udforske børns liv i disse boligområder med afsæt i daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde kan åbne for ny og vigtig viden om, hvordan og på hvilke måder børn fra disse belastede boligområder kan støttes i deres opvækst, udvikling og trivsel.

I nærværende forskningsprojekt anvendes også begrebet *socialt udsatte børn*. Begrebet anvendes som en overordnet betegnelse, der henviser til børn, som på forskellig måde og med forskellig tyngde befinder sig i det, som Mathiesen (1999) betegner som *sociale nødsituationer*. Denne anvendelse af begrebet rummer en forståelse af børns problemer som knyttet til deres aktuelle konkrete deltagelse i deres liv og søger således derigennem at overskride determinerende og statiske forståelser af såvel tyngden som omfanget af socialt udsatte børns livs- og udviklingsbetingelser. Mathiesen (1999) anvender begrebet pædagogiske nødsituationer, der henviser til, at barnets livssituation er karakteriseret ved et fravær af udviklingsbetingelser. I denne forståelse fokuseres der på barnets omsorgsrelationer som en basal udviklingsbetingelse, og det stiller krav til, at der på samme tid fokuseres på barnets *mulighedsbetingelser* for at udvikle sig på trods af de sociale nødsituationer, som barnet befinder sig i.

Når begrebet socialt udsatte børn er teoretisk præciseret, er det imidlertid også væsentligt at belyse, hvordan og på hvilke måder denne gruppe børns barndomsliv træder frem. En række danske studier har medvirket til at indkredse såvel årsager som tegn på særligt svære opvækstvilkår og kan i denne sammenhæng anvendes til at komme tættere på, hvad der grundlæggende er tale om. Schultz Jørgensen et al. (1993) anvender f.eks. begrebet risikobørn, der omfatter en tredeling mellem børn, der på forskellig vis befinder sig i en risikozone; børn der var egentlige ”problembørn”, og som allerede havde været udsat for omfattende belastende forhold i deres opvækst, og børn der var ”truede” i deres udvikling, fordi de havde oplevet alvorlige belastninger, der stillede krav om særlig pædagogisk hjælp, samt børn med særlige behov, der omfatter børn, som også har oplevet vanskeligheder i deres opvækst, men hvor problemstillingerne ikke har været så omfattende, at det har haft afgørende indvirkning på barnets udvikling og trivsel. Undersøgelsens konklusioner på daværende tidspunkt medvirkede på samme tid til at angive et cirkatal for omfanget af risikobørn i det danske samfund til mellem 10-15 %. Ti år senere har Schultz Jørgensen (2002) på baggrund af den tidligere undersøgelse indkredset, at gruppen af risikobørn ikke er mindsket gennem denne tiårige periode. Der er snarere tale om, at der inden for den beskrevne tredeling kan iagttages forøgelse i antallet af risikobørn. Gruppen af problembørn vurderes således at være steget fra de dokumenterede 5 % i 1993 med grundlag i, at der for det første kan identificeres en stigning i antallet af børn henvist til specialundervisning, for det andet en forøgelse af børn med medicinske/neurologiske diagnoser, og for det tredje at andelen af børn anbragt uden for hjemmet er nogenlunde konstant over denne tiårige periode. For gruppen af truede

børn vurderer Schultz Jørgensen (2002) ligeledes, at den er konstant omkring cirka 5 % også set over den tiårige periode. Denne vurdering skal ses i lyset af, at forekomsten af familier med sociale problemer ikke er mindsket gennem perioden, dvs. det kan formodes, at børnene fortsat lever under belastende forhold. Derudover inddrages i denne sammenhæng også børn, der vurderes som isolerede/ensomme, såvel som børn der udsættes for massiv og hyppig mobning. For den sidste gruppe af børn, der omfatter børn med særlige behov, vurderes der også at være en stigning i relation til perioden 1993-2002, idet henvisninger til PPR har været stigende gennem denne periode. Det samme gælder forekomsten af skilsmisser i samfundet. Schultz Jørgensen et al. (1993) indkredsede i deres undersøgelse for ti år siden, at der formodentligt var tale om en samlet gruppe på mellem 10 og 15 %, mens der ca. 10 år efter er tale om en samlet forøgelse af antallet af risikobørn, idet tallet angives til at være mellem 15-20 % (Schultz Jørgensen, 2002). Hvis vi tager afsæt i Schultz Jørgensens nyeste antagelser, kan der således angives en stigning i antallet af socialt udsatte børn i det danske samfund – set over en tiårig periode.

Men også anden dansk forskning har medvirket til at indkredse de vanskeligheder, som kan identificeres hos socialt udsatte børn (Christensen, 2006, p. 7):

- *børn der har konflikter med jævnaldrende*
- *børn i familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet*
- *børn i familier, hvor moderen oplyser, at hun føler sig depressiv*
- *børn der har dårlig beherskelse af dansk, herunder børn der ikke er glade for at gå i skole.*

I den internationale forskning om socialt udsatte børn kan der overordnet peges på, at børns tegn på udsathed belyses gennem en række problembeskrivelser; emotionelle vanskeligheder, problemer med adfærd og opførsel, kognitive vanskeligheder samt forsinkelser i udvikling relateret til sprog, forståelse og koncentration. Hertil kommer, at udsatte børn så at sige træder ind i skolelivet med problemer knyttet til såvel det sociale, det emotionelle og det kognitive område.

Børns udsathed beskrives i den internationale forskning inden for tre psykologiske hovedområder:²

- Sociale og emotionelle tegn der henviser til problemer som f.eks. lav selvværdsfølelse, aggressiv adfærd og lav impuls kontrol (Fantuzzo et al., 1995; Raver et al., 1999; Kaiser et al., 2000; Lutz et al., 2002).
- Læringsmæssige tegn der inddrager udsatte børns forsinkende sprogudvikling, generelle kognitive problemer samt problemer knyttet til skolegang. Således indkredser en række studier sammenhængen mellem barnets udsathed og læringsmæssige vanskeligheder (Trocmé & Cauce, 1995; Wright et al., 2000; Conroy & Brown, 2004).
- Interaktionelle tegn henviser til samspillet mellem barn og forældre og omfatter tegn på udsathed i relation til barnets interaktion med forældre/andre børn/andre voksne. En række studier indkredser således en sammenhæng mellem forældres sociale og økonomiske status i relation til barnets vanskeligheder, der antages at have afgørende betydning for barnets udvikling (Baxter & Kahn,

² De tre psykologiske hovedområder er første gang identificeret gennem internationale forskningsundersøgelser i forskningsoversigten ”*Daginstitutionens betydning for socialt udsatte børn – en forskningsoversigt*” (Petersen, 2006), hvor de psykologiske forståelsesrammer og hovedområder uddybes.

1999; Primavera, 2000; Hubbs-Tait et al., 2002; Gross et al, 2003; Lyons-Ruth & Mekkink, 2004).

Vender vi os mod daginstitutionens betydning for socialt udsatte børn og det pædagogiske personales arbejde med denne gruppe børn, er der meget, der taler for, at netop daginstitutionen og det pædagogiske personale er det *første og meget vigtige møde* for børnene i relation til deres trivsel og udviklingsmuligheder i et fremadrettet perspektiv, både knyttet til inklusionsfremmende processer, positiv skolegang, såvel som muligheder for at etablere venskaber og et aktivt fritidsliv, såvel som til at udvikle kompetencer til at mestre barndomslivet.

Forskning i dansk sammenhæng har medvirket til at belyse, at daginstitutionen er en vigtig social og kulturel læringsarena for børn, inden skolegang påbegyndes (Dencik & Schultz Jørgensen, 2001; Kousholt, 2005; Højholt, 2001). Hertil kommer, at daginstitutionen inden for den uddannelsessociologiske forskning ansues som en (første) del af det samlede danske uddannelsesforløb (Brostrøm, 2004; Petersen 2009) og dermed i høj grad har en betydning i relation til at skabe muligheder for børns læring, udvikling og socialisering både til skolestart og i højeste grad også i relation til at tilegne sig samfundets normer og værdier (Ellegard, 2004; Palludan, 2005).

Dansk forskning har endvidere tidligere belyst, at pædagogisk arbejde i daginstitutionen gennem de senere år er blevet udvidet i væsentlig grad i relation til arbejdet med socialt udsatte børn og deres familiers samlede livssituation (Langager & Vonsild, 2007; Petersen 2007, 2009). Petersen (2009) har f.eks. belyst, hvorledes en daginstitution, beliggende i et socialt belastet boligområde, har udvidet arbejdet med børnene til også at omfatte særskilt og specifik støtte og hjælp til forældrene ud fra en vurdering af, at hvis forældrene ikke modtager hjælp, så er det endnu vanskeligere at hjælpe barnet i dets trivsel og udvikling.

Ligeledes indikerer foreløbige resultater fra en igangværende forskningsundersøgelse³ (Petersen, in prepp), at daginstitutioner beliggende i socialt belastede boligområder også målrettet arbejder på at udvikle samarbejde med forskellige parter i lokalområdet, f.eks. boligsociale medarbejdere ansat i boligområdet, og at udvikle aktiviteter tilrettelagt om aftenen for boligområdets kvinder med anden etnisk baggrund end dansk, der har børn i institutionerne, med henblik på at skabe fællesskab og sammenhold blandt kvinderne i boligområdet.

I den internationale forskning er det ret beset ikke ny tænkning at inddrage daginstitutionen som en tilrettelagt pædagogisk indsats over for socialt udsatte børn (Petersen, 2006).

Et bredt vue over det internationale forskningsfelt indkredser en række studier, der har beskæftiget sig med udvikling af tidlige pædagogiske indsatser i daginstitutionen⁴ rettet mod socialt udsatte børns udviklingsmuligheder.

Internationale studier af tidlige pædagogiske indsatser⁵ er omfattende i antal og indhold gennem de sidste 40 år. Primært forekommer der en mængde studier fra USA, hvor traditionen for at anvende

³ Den igangværende forskningsundersøgelse er økonomisk finansieret af PUF's udviklingsfond og udforsker det pædagogiske personales kompetencer rettet mod pædagogisk arbejde med helt små vuggestuebørn. De første resultater fra dette projekt præsenteres ultimo april 2011.

⁴ Begrebet daginstitution anvendes som overordnet samlebetegnelse vel vidende, at der findes en omfattende mængde pasningsformer såvel offentlige som private i andre lande. Årsagen til, at begrebet daginstitution anvendes og fastholdes, er, at der i denne undersøgelse tages udgangspunkt i børns pasning uden for hjemmet inden skolestart.

et randomiseret forskningsdesign til at måle indikatorer på effekt af en given indsats anvendes i langt højere grad end i andre lande, herunder Danmark.

Internationale forskningsoversigter peger generelt på, at en tidlig pædagogisk indsats vurderes at have en positiv virkning i relation til at forbedre socialt udsatte børns udviklingsmuligheder (Gallagher, 1991; Kendall, 1995; Barnett, 1995; Boocock et al., 1995; Block et al., 2005). I en gennemgang af indholdet af internationale studier (Ramey et al., 1979; Schweinhart, 1993; Weikart et al., 1978; Schweikart et al., 1986; Kellahan & Greaney, 1993; van Kuyk, 2001) kan der udledes en række faktorer, der omfatter både indholdet af den pædagogiske indsats, såvel som forhold der relaterer til det pædagogiske personale, der arbejder med de udsatte børn. Her peges især på personalets uddannelse og normering samt betydningen af tilrettelagte læreplaner, der har særligt fokus på at stimulere socialt udsatte børns sproglige og sociale udvikling. Fælles for de internationale studier er således et fokus på socialt udsatte (og såkaldt fattige sorte) børn, men også et fravær af fokus på, hvor og under hvilke betingelser børnene vokser op, og et fravær af, hvordan disse betingelser har betydning for børnenes livsmuligheder i deres hverdagsliv.

Selv om alle studierne således indleder med at beskrive, at børnene vokser op i ghettolignende boligområder præget af stor fattigdom, er der tilsyneladende ikke tradition for at medtænke dette forhold i den teoretiske og empiriske analyse af børnenes liv og udviklingsbetingelser.

Det samme forhold gør sig også gældende, når vi vender blikket mod dansk forskning knyttet til socialt udsatte børn og daginstitutionens arbejde med børnene og deres familier. I dansk sammenhæng er der gennem de seneste 10 år forsket meget i daginstitutionens arbejde med socialt udsatte børn, men ligeledes uden at inddrage børnenes fysiske opvækstforhold og betingelser forbundet hermed. Ligeledes er der heller ikke tidligere blevet udforsket i, hvordan og i hvilket omfang det pædagogiske personale i daginstitutioner, beliggende i ghettolignende boligområder, udfører en lang række særlige arbejdsopgaver, rettet mod at fremme socialt udsatte børns trivsel og udviklingsmuligheder, og ej heller på hvilken måde de pågældende arbejdsopgaver har betydning for både børn og forældre i disse ghettolignende boligområder.

Nærværende forskningsprojekt placerer sig i lige midt i dette endnu uudforskede område, hvor børns liv og opvækstbetingelser inddrages gennem daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde med denne gruppe børn og fokuserer på at udforske betydningen af socialt udsatte børns liv i daginstitutionen.

Projektets formål kan opsummerende sammenfattes således:

Forskningsprojektets formål er at gennemføre et forskningsprojekt, som

- har et særskilt fokus på daginstitutionens specifikke placering i ghettolignende boligområder
- har fokus på indsatser knyttet til daginstitutionens arbejde med denne gruppe børn og forældre
- indkredser, hvilke problemer, udfordringer og muligheder denne gruppe børn vokser op med

⁵ De internationale studier, der henvises til i dette afsnit, er indkommet fra en søgning i udenlandske databaser, som er anvendt i en forskningsoversigt over daginstitutionens betydning for socialt udsatte børn. For mere detaljeret information om søgestrengte, kriterier for udvælgelse af studier samt nærmere analyse af resultater se Petersen (2006) "Daginstitutionens betydning for socialt udsatte børn – en forskningsoversigt. www.dpu.dk/hpa/publikationer

- peger på, hvilke tidlige og forebyggende indsatser, det fremadrettet er relevant at iværksætte for børn i ghettolignende boligområder med fokus på at fremme børnenes udviklingsmuligheder, særligt med det pædagogiske personales indsats og daginstitutionens betydning i centrum.

Forskningsprojektets analysestrategiske forskningsspørgsmål:

- Kan der via daginstitutionen og det pædagogiske personale kortlægges og indfanges indsatser rettet mod socialt udsatte børn, der vokser op i ghettolignende boligområder, der medvirker til at fremme tryghed, inklusion og rådighed over egne livsbetingelser?
- Kan der identificeres en virkning i relation til børnenes udvikling og trivsel med afsæt i de kortlagte indsatser?

Forskningsprojektet forventer at give svar på følgende spørgsmål:

- Hvilke indsatser foretages der i daginstitutionen, rettet specifikt mod socialt udsatte børns opvækst i ghettolignende boligområder i Danmark?
- Hvordan kan de pågældende indsatser angives at støtte socialt udsatte børns rådighed over egne livsbetingelser?
- På hvilke områder har daginstitutionens arbejde betydning for socialt udsatte børns forældre – set i forhold til forældrenes oplevelser af rådighed over deres livsbetingelser og muligheder?

6. Organisationsplan

Forskningsprojektet placeres på Institut for Pædagogik, DPU og indgår ligeledes i Forskningsprogrammet for Special- og Socialpædagogik, hvor projektets forløb og resultater vil blive drøftet løbende.

Niels Rosendal Jensen er projektleder under hele projektets forløb og varetager således det overordnede ansvar for projektets tilrettelæggelse, udførelse og afslutning såvel som afsluttende rapportering.

Kirsten Elisa Petersen, postdoc, ph.d er tilknyttet projektet som forskningsmedarbejder og varetager ligeledes udførelse af projektet, analyse af datamateriale samt afslutning af projektet.

7. Erfaringsopsamling

Dette forskningsprojekt forløber samlet over en periode på et år. Såfremt projektet bevilliges økonomisk støtte fra PUF, igangsættes projektets dataindsamling i september 2011 og forventes afsluttet i september 2012.

Dette forskningsprojekt, som særskilt fokuserer på daginstitutionen og det pædagogiske personale, er overordnet placeret inden for den kvalitative forskningstradition. Det væsentlige i den kvalitative metode er, at man gennem forskellige former for dataindsamling bliver i stand til at skabe en dybere forståelse for det problemkompleks, der er genstand for undersøgelsen, og at netop denne metode skaber mulighed for at forstå problemkompleksets sammenhæng med helheden (Andersen, 1990).

Konkret betyder dette, at de data, der indsamles, og de forskningsmetoder, der inddrages i projektforsøget, lægger vægt på at komme tæt på børn og voksnes levede liv, i dette tilfælde daginstitutionens hverdagsliv.

Nærværende projekt omfatter tre samtidige former for kvalitative dataindsamlingsmetoder, som i første omgang skitseres i punktform og efterfølgende uddybes yderligere:

1. *Observationer af børn og voksne i den pædagogiske praksis*
2. *Interview med det pædagogiske personale, den pædagogiske ledelse og forældre*
3. *Casestudier af pædagogisk praksis med børn og voksne*

Det første område af forskningsprojektets metodiske design omfatter observationer af børn og voksne i daginstitutionen. Observation som metode anvendes til at producere viden om den pædagogiske praksis. Gennem observationer følges dagligdagens aktiviteter såvel som børn og voksnes samværsformer. I gennem observationer kortlægges endvidere en lang række af de pædagogiske tiltag, som det pædagogiske personale bringer i anvendelse, og som rækker ud over en såkaldt almindelig daginstitutionsfunktion. Denne kortlægning medvirker til at skabe empirisk klarhed over, hvilke typer af indsatser, der egentligt foregår i daginstitutioner, så snart de er beliggende i ghettolignende boligområder.

Det andet område omfatter interviews med det pædagogiske personale, ledelsen og forældre. I den sammenhæng lægges vægten på at indfange og komme tæt på personalets, ledelsens og forældrenes forståelser og holdninger til børnenes liv og opvækstmuligheder i daginstitutionens pædagogiske praksis. I den sammenhæng medvirker det pædagogiske personale og ledelsen til at hjælpe med at invitere børnehavens forældre til at deltage i interviews og eventuelt tilbyde at være med til interviews, såfremt forældrene ønsker dette. Det forventes, at i hvert fald 10 forældrepar/enlige vil danne grundlag for denne del af dataindsamlingsforsøget.

Det tredje område af forskningsprojektets design omfatter casestudier (Flyvbjerg, 1991). Med afsæt i casestudie som metode skabes der metodisk grundlag for at belyse eksempler på den hverdag, som børnene lever i – herunder eksempler på, hvordan inklusionsfremmende processer udspiller sig i specifikke lokale praksisser, og hvordan disse processer medvirker til at øge børnenes rådighed over deres egne livsbetingelser. Casestudiet bygges metodisk op på baggrund af de indsamlede kvalitative interviews med det pædagogiske personale, ledelsen og forældre.

Sammenfattende vil de ovenfor skitserede dataindsamlingsmetoder bidrage til den del af barndomsforskningen, som søger at udforske socialt udsatte børn og deres barndomsliv ud fra et såkaldt *børneperspektiv* (Højholt, 2005; Kousholt, 2005, 2007; Schwartz, 2007; Petersen, 2009). Barndomsforskning fra et børneperspektiv stiller krav om at udforske børns liv så at sige *inde-fra*. Dette inde-fra-perspektiv står i modsætning til mange forskningsområder, som betragter børn *ude-fra*, dvs. udvikler teorier om børn vel og mærke uden at medtage børns tanker, følelser og handlinger direkte knyttet til børns livsbetingelser og muligheder i de specifikke kontekster, hvorunder børn lever deres barndomsliv.

Det er væsentligt at bemærke, at voksne rundt om børnene, det være sig børnenes forældre, det pædagogiske personale eller daginstitutionsledere også inddrages i den samlede dataindsamling, uden at dette forhold dog ændrer på, at projektets fokus er at følge børnenes perspektiv.

Som Kousholt (2005) betoner, betyder et børneperspektiv ikke kun, at alt omkring børn skal ses i børnehøjde:

”Den viden kan fx hentes fra analyser af børns opvækstvilkår og gennem samtaler med de voksne, der har med børnene at gøre. Det handler altså både om at se på børns livsbetingelser og om at udforske, hvad børn gør i de konkrete handlesammenhænge, hvor de lever deres liv, og hvordan dette er forskelligt børnene imellem” (Kousholt, 2005, p. 109).

Forskning om socialt udsatte børn har gennem tiden haft en stærk tendens til at være domineret af forståelser knyttet til *risici og til individ-orienterede forklaringsmodeller*. Mens mere generel barndomsforskning i højere grad gennem de senere årtier har formået at forbinde børn og barndomsudvikling med barnets levede liv i forskellige udviklingssammenhænge, er dette tilsyneladende stadig forskningsperspektiver, der så at sige mangler at blive trukket med ind i forskning om socialt udsatte børn, deres livsbetingelser og deres handlemuligheder.

Lige så snart forskning om børn knytter an til social udsathed, er det som om børnenes liv og vanskeligheder fastholdes til barnets socialt udsatte livsforhold og til problemforståelser af barnets samspil med forældrene, der ikke medvirker til at give viden om, hvordan det enkelte barn også på samme tid er deltager i forskellige udviklingssammenhænge, og at disse sammenhænge på en og samme tid er både betingelser og muligheder for barnet, således som både Højholt (2001) og Schwartz (2007) også har belyst.

Dette perspektiv kalder på, at der i langt højere grad inden for forskningsfeltet sættes fokus på betydningen af at forske i socialt udsatte børn ud fra *børnenes perspektiv*. Netop dette at forbinde forskning om socialt udsatte børn til børnenes perspektiv kan medvirke til, at forskningsfeltet i højere grad kan bidrage med viden fra det, som er vigtigt for børnene, som samtidig forbinder barnets perspektiv med barnets deltagelse i forskellige udviklingsarrangementer, som jo også er udsatte børns barndomsliv, ligesom det er for såkaldt ganske almindelige børn.

At forske i et børneperspektiv medvirker på samme tid også til at bidrage med viden, som det pædagogiske praksisfelt i højere grad kan drage nytte af, idet denne viden direkte tager afsæt i børnenes deltagelse i forskellige sociale praksisser, herunder livet i daginstitutionen.

I forlængelse heraf rejser den samme problematik sig i virkeligheden også for de socialt udsatte børns forældre, også direkte knyttet til daginstitutionen. Vi har for det første ikke tilstrækkelig viden om betydningen af samarbejdet mellem det pædagogiske personale og socialt udsatte familier, og for det andet har vi således heller ikke tilstrækkelig viden om, hvordan det pædagogiske arbejde i daginstitutionen også kan medvirke til at skabe forbedrede udviklingsbetingelser for forældrene.

Dette forskningsprojekt søger både empirisk og teoretisk at bryde med disse risikoforståelser og individuelle forklaringsmodeller og søger i langt højere grad at udforske børns muligheder for udvikling og bestræbelser på at skabe rådighed over egne livsbetingelser gennem daginstitutionens pædagogiske arbejde.

8. Formidling

Resultaterne fra nærværende forskningsprojekt formidles i form af en rapport til PUF's udviklingsfond ved projektets afslutning ultimo september 2012.

Rapporten vil dels redegøre for projektets dataindsamling, teoretiske og empiriske materiale og ikke mindst resultaterne af projektets forløb.

Projektet har endvidere særskilt forpligtelse til formidling til den pædagogiske praksis med henblik på at fremme forskningsbaseret viden til brug for det pædagogiske personale i daginstitutionerne.

Formidlingen kan eksempelvis finde sted i forbindelse med FOA's egne konferencer eller ved særlige videndelingsseminarer.

Ligeledes publiceres artikler i relevante pædagogiske tidsskrifter.

9. Tidsplan

Forskningsprojektet igangsættes i september 2011 og forløber over en 1-årig periode. Den udvalgte daginstitution (se bilag nr. 4) har givet tilsagn om, at de ønsker at deltage aktivt i forskningsprojektet.

I september 2011 påbegyndes dataindsamling, hvor første datametode (observationer af børn og voksne) sættes i gang. Disse observationer foretages i en tre måneders periode i daginstitutionen og bringer viden og informationer frem, som medvirker til at producere de kvalitative interviews, der efterfølgende skal foretages med det pædagogiske personale, ledelsen og forældrene.

Efterfølgende foretages interviews med pædagogisk personale, ledelsen samt forældre, hvilket forventes at forløbe over en to måneders periode.

Herefter arbejdes der i samarbejde med det pædagogiske personale på at udvikle casestudier, der kan medvirke til at eksemplificere og belyse børns livsbetingelser og udviklingsmuligheder med afsæt i daginstitutionens pædagogiske arbejde.

Afslutningsvis foretages den endelige opsamlende analyse og udarbejdelse af rapport med projektets empiri og resultater.

Skematisk tidsplan

September 2011 – november 2011	Observationer i daginstitution
December 2011 – februar 2012	Interview med pædagogisk personale, ledelse og forældre
Marts 2012 – maj 2012	Udvikling af casestudier
Juni 2012 – august 2012	Afsluttende analyse og rapportering

10. Budget

Der ansøges om 200.000 kr. Se venligst vedlagte bilag 4 for uddybende specifikation af projektets samlede udgifter.

11. Tilskud til projektet fra anden side

Nærværende forskningsprojekt er et selvstændigt forskningsprojekt, der samtidig indgår i et *samarbejde, som en del af et større samlet forskningsmæssigt satsningsområde*, der udforsker socialt udsatte børn, der vokser op i ghettolignende boligområder i Danmark. Det samlede forskningsprojekt har overskriften ”*Socialt udsatte børns hverdagsliv i ghettoområder – tryghed og inklusion*”.

Det samlede forskningsprojekt ledes af projektleder Niels Rosendal Jensen, og er ligeledes placeret på Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet. I det samlede forskningsprojekt indgår endvidere post doc, ph.d., Kirsten Elisa Petersen samt seniorforsker Torsten Erlandsen.

Såfremt PUF bevilliger økonomisk støtte til ovenfor beskrevne forskningsprojekt, vil den selvstændige viden, der fremkommer fra nærværende forskningsprojekt, særligt fokusere på det pædagogiske personale og daginstitutionens rolle og funktion rettet mod socialt udsatte børn i ghettoområder.

Projektet kan således på den ene side stå alene som et selvstændigt forskningsprojekt, der udvikler viden om daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde med denne gruppe børn, men kan samtidig også, såfremt de øvrige økonomiske ansøgninger i det samlede forskningsmæssige satsningsområde bevilliges, medvirke til at skabe forskningsbaseret viden om daginstitutionens betydning for socialt udsatte børns hverdagsliv i ghettoområder i Danmark.

Der vil i løbet af foråret 2011 blive fremsendt forskningsansøgninger til Trygfonden (ansøgningsfrist 1. juni 2011) samt til BUPL (ansøgningsfrist 1. juni 2011).

I nedenstående korte uddrag gengives det samlede forskningsprojekts satsningsområde, således som det fremsendes til både Trygfonden og BUPL.

Forskningsprojektet kortlægger og udforsker socialt udsatte børns opvækst i ghettolignende boligområder i Danmark med særligt vægt på at indkredse denne gruppe børns oplevelse af tryghed og muligheder for inklusion samt rådighed over egne livsmuligheder. Projektet undersøger, ud fra

et såkaldt børneperspektiv, hvordan denne gruppe børn føler, handler og oplever deres hverdagsliv, og på hvilke måder denne gruppe børns barndomsliv er organiseret.

Med afsæt i de fysiske rum, hvor børn lever deres barndomsliv i dagens moderne samfund, sættes der særligt fokus på daginstitutionen og andre boligsociale indsatser, som er lokalt forankret og har indflydelse og betydning i forhold til at skabe udviklingsmuligheder og inklusionsfremmende processer, rettet mod socialt udsatte børn, der bor og lever i ghettolignende boligområder i Danmark.

Projektets formål er at give en empirisk baseret beskrivelse af socialt udsatte børns hverdagsliv, udvikling og muligheder for inklusion, når barndommen leves i ghettolignende boligområder. Der inddrages data om børnenes sociale, emotionelle og kognitive udvikling, såvel som data om daginstitutionen og boligsociale indsatser i ghettoområderne hvor børnene vokser op.

Metodisk anvender forskningsprojektet en kombination af både kvantitative og kvalitative dataindsamlingsmetoder, hvor især betydningen af at udforske og undersøge betydningen af børnenes levede liv i daginstitutionen er central.

Såfremt PUF bevilliger økonomisk støtte til nærværende forskningsprojekt, vil denne del af projektet indgå i det samlede forskningsprojekt, som er estimeret til at forløbe over en samlet periode på 3 år fra september 2011 – september 2014.

Det samlede forskningsprojekt har særskilt fokus på at udlede en række centrale perspektiver knyttet til socialt udsatte børn:

- *På hvilke måder daginstitutionens pædagogiske arbejde har betydning for socialt udsatte børns sociale, emotionelle og kognitive udvikling*
- *Hvilke indsatser der på landsplan kan indfanges og kortlægges fra daginstitutioner fordelt over hele landets ghettoområder*
- *Hvilke indsatser der på landsplan kan kortlægges fra såkaldte boligsociale indsatser, særligt rettet mod gruppen af små børn, inden skolegang påbegyndes*
- *Socialt udsatte børns udvikling i deres første leveår med anvendelse af psykometriske testmetoder til måling og udforskning af denne gruppe børns udvikling gennem deres tid i daginstitutionen.*

Det samlede projekt vil blive formidlet i en sammenfattende rapport, hvori både PUF, BUPL og Trygfondens samarbejde og bidrag vil indgå i formidlingsprocessen. Det samlede forskningsprojekt vil først formidle de afsluttende resultater i september 2014.

Som beskrevet er denne forskningsansøgning til PUF en del af en samlet projektansøgning med fokus på socialt udsatte børns hverdagsliv i ghettoområder i Danmark.

Det samlede projekt, som forventer at modtage økonomisk støtte fra Trygfonden og BUPL, kan kun gennemføres, såfremt disse økonomiske midler bevilliges fra de to fonde, da der er tale om et længerevarende og omfattende forskningsprojekt, der inddrager alle de såkaldte ghettoområder i Danmark.

Forskningsansøgningen og projektbeskrivelsen fremsendt til PUF kan som et selvstændigt delprojekt imidlertid meget vel gennemføres, selvom Trygfonden og BUPL ikke formidler økonomisk støtte.

Forskningsprojektet til PUF med særskilt fokus på daginstitutionen og det pædagogiske personales arbejde med denne gruppe børn vil under alle omstændigheder bringe *helt ny viden* frem, som selvstændigt kan medvirke til at sætte et vigtigt fokus på både børns liv i ghettoområder, såvel som særskilt bringe ny viden om daginstitutionens funktion og betydning i denne gruppe børns opvækst og udvikling. Denne viden vil fremadrettet kunne danne grundlag for, at der i højere grad kommer fokus på daginstitutionens betydning i ghettolignende boligområder, og på hvordan pædagogisk arbejde kan medvirke til at støtte socialt udsatte børn og deres familier i deres videre livsforløb.

12. Diverse

Der er vedlagt i alt 5 bilag til nærværende forskningsprojektansøgning

Bilag nr. 1: Referenceliste

Bilag nr. 2: CV og publikationsliste for Projektleder Niels Rosendal Jensen

Bilag nr. 3: CV og publikationsliste for forskningsmedarbejder Kirsten Elisa Petersen

Bilag nr. 4: Budget over projektet

Bilag nr. 5: Beskrivelse af den inddragede daginstitution.

Med venlig hilsen

Projektleder, Niels Rosendal Jensen, Lektor, Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet

Instituttleder, Jens Erik Kristensen, Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet
